

TEXT BASE

GTP 5. Què entenem per projectes integrals d'educació a Barcelona?

Jornades PEC
26-27 novembre 2007

Autoria del text: Roser Batlle Suñer (coordinació), Víctor Baroja i Benlliure, Montserrat Benet, M. Dolors Bonal i de Falgas, M. del Carme Capdet Huerba, Ester Casas Gómez, Àngela Cruanyes Ràfols, Anna De Eguia Corral, Daniel Guillermo De León Piedrabuena, Claudi Fuster, Ana M. Gázquez López, Neus Juan Caro, Paula Kleiman, Assumpció Malagarriga Rovira, Carme Mayugo, Laura Nogués, Ana Maria Novella Cámara, Jaume Palau, Melina Rodriguez, Pere Terés Quiles, Araceli Vilarrassa.

1. Què entenem com a projecte integral d'educació?

Vivim en una societat complexa i dinàmica i, com a tal, a Barcelona els espais de relació quotidians prenen cada cop més importància. La ciutat és, d'entrada, on estan més a l'abast i es fan més assequibles les qüestions que tenen a veure amb la cohesió social i l'educació per a la ciutadania.

Per això, en diferents Jornades del PEC hem reconegut la necessitat de *desenvolupar projectes integrals d'educació en xarxa que incloguin les aportacions de les famílies, les escoles, les entitats culturals, les associacions i les empreses educatives, el món del treball i els mitjans de comunicació (...)* Bastir projectes de col·laboració i treball interprofessional entre entitats i institucions de l'educació formal, no formal i informal és el gran repte que ens pot fer millorar l'eficiència de tot el projecte en un context de complexitat creixent¹

Tot i que existeix un ample consens a l'hora de valorar el treball educatiu en xarxa com a actualment imprescindible, veiem que, tanmateix, no és tan fàcil d'assolir. Els projectes educatius integrals són sens dubte més complexos, perquè exigeixen un procés d'habitació, una organització acurada, una bona gestió del temps i un cert atreviment polític².

Alguns dels trets d'identitat més significatius són:

- Un projecte educatiu integral ja no és "solament educatiu": **és un projecte educatiu i social alhora**, i signe d'identitat d'un territori, al qual aporta qualitat de vida i cohesió social.
- Un projecte educatiu integral, *en tant que integral*, és fruit del **treball en xarxa de diferents agents educatius i socials**. Aquesta xarxa ha de tendir a mantenir-se estable per donar continuïtat i solidesa als projectes.
- Un projecte educatiu integral, *en tant que projecte*, necessita fer **actuacions concretes** que tinguin sentit i valor per a tots els membres. No és pot limitar només a "ser una xarxa", per intercanviar punts de vista i donar a conèixer les actuacions de cadascú, sinó que ha de poder mostrar uns **resultats visibles** a la comunitat educativa i a la societat en general.

Com a conclusió seria important que els projectes educatius integrals contemplessin uns principis rectoris: interculturals, centrats en la societat del coneixement, accessibles, participatius i que fomentin el diàleg, la cohesió social, la igualtat i el treball en xarxa. En un projecte educatiu integral, l'entorn ha de ser el context natural d'educació.

¹ Declaració *El compromís ciutadà per una educació al servei de la cohesió social* aprovada pel Consell Directiu del PEC de Barcelona i assumida pel Plenari per al període 2008-2011.

² Veure el Document base per al diagnòstic educatiu de la ciutat 2006, elaborat per Jaume Carbonell Sebarroja.

2. Quin plus de qualitat aporten?

Àmbit general

En relació als projectes educatius que no tenen dimensió integral, els projectes educatius integrals:

- Atorguen protagonisme a l'entorn, que és on tenen lloc la majoria dels aspectes essencials de la vida dels ciutadans i les ciutadanes.
- Són expressió genuïna de la pedagogia de l'experiència, estimulant l'interès col·lectiu i l'educació en valors d'una manera pràctica.
- Aporten perspectives plurals i complementàries, proporcionant un desplegament d'accions educatives conjuntes on tothom pot aprendre de l'altre, on es potencien dinàmiques obertes d'intercanvi i coresponsabilitat entre els agents educatius.
- Tenen un efecte multiplicador, perquè el seu impacte repercuteix en diferents sectors de la societat.

Però, a més de totes aquestes avantatges, en els projectes educatius integrals, tots els agents implicats surten guanyant: els centres educatius, les entitats socials, les famílies i el veïnat, les administracions públiques, el sector del treball, els mitjans de comunicació...

Els centres educatius

Per al centre educatiu (escola bressol, de primària, de secundària, d'educació especial, de formació d'adults...) treballar en projectes educatius integrals proporciona moltes possibilitats interessants:

- perquè facilita el coneixement directe dels serveis educatius i no educatius que existeixen al territori i poder establir relacions bidireccionals amb l'entorn per aconseguir un millor aprofitament dels recursos existents.
- perquè coordinar-se i compartir responsabilitats educatives és bàsic per aconseguir arribar on l'escola sola no pot: per exemple, a l'hora d'afrontar comunitàriament l'atenció envers els nens i nenes amb risc de marginació, maltractaments, absentisme escolar i prevenció de la violència juvenil...
- perquè reforça el suport a la funció educativa i socialitzadora de les famílies.
- perquè augmentar la motivació dels estudiants i millorar els seus resultats acadèmics, tot proporcionant-los el contacte amb altres models positius de persones adultes.
- perquè millorar la visibilitat i l'impacte social del centre educatiu en el barri.
- perquè difon a l'entorn la cultura educativa del professorat i promou actituds i valors a favor de la solidaritat, la igualtat i la sostenibilitat.

Les entitats socials

El ventall d'entitats socials és molt ample: entitats que treballen per a la integració de col·lectius en risc, entitats d'educació en el lleure, entitats culturals, de promoció de la salut, mediambientals... Tanmateix, totes elles comparteixen una sèrie d'avantatges quan s'impliquen en projectes educatius integrals:

- perquè una organització que es proposa finalitats complexes com ara la lluita contra l'exclusió, la sostenibilitat, el lleure infantil... no pot treballar aïlladament, necessita dels altres. Treballar en un projecte educatiu integral fa que no et sentis sol, que tinguis a l'abast tots els recursos de les altres entitats i puguis trobar la resposta més adient al cas concret, i això beneficia tant a l'entitat social com als seus destinataris.
- perquè un projecte educatiu integral contribueix positivament a augmentar les actituds solidàries de la població i també dels professionals implicats en el projecte: treballadors, mestres...
- perquè els projectes educatius integrals generen confiança entre els col·lectius i sobre aquesta confiança és més fàcil abordar els problemes que es volen solucionar.
- perquè els nois i noies poden realment oferir una col·laboració valuosa i necessària a l'entitat social i participar en un projecte d'aquest tipus pot afavorir que més endavant es comprometin com a voluntaris de l'entitat social.
- perquè un projecte educatiu integral pot aportar major visibilitat a l'entitat social i a la seva causa, enfortir-la i contribuir a la seva sostenibilitat.

Les famílies i el veïnat

Per a les famílies i el veïnat, el fet que els nois i noies participin d'un projecte educatiu integral aporta també avantatges valuoses:

- perquè participar en un projecte educatiu integral és un estímul poderós a l'aprenentatge dels fills i filles, els quals troben sentit i motivació en aquest tipus de projecte.
- perquè augmenta la confiança de la família i el veïnat en l'entorn socioeducatiu del barri, ja que en un projecte educatiu integral hi conflueixen molts agents amb els quals pot establir complicitat.
- perquè es proporciona als fills i filles altres models de persones adultes que poden exercir influència educativa complementària a la de la família.
- perquè representa una oportunitat de que el noi o noia sigui valorat també per capacitats no estrictament curriculars, la qual cosa és especialment interessant per als infants i adolescents amb pitjors resultats acadèmics.
- perquè s'afavoreix la implicació concreta de famílies i veïnat: els projectes educatius integrals tenen més flexibilitat que altra tipus de projectes educatius a l'hora d'incorporar les capacitats i habilitats dels pares, mares, veïns i veïnes del barri.

Les Administracions Públiques

Per a les Administracions Públiques, els projectes educatius integrals afavoreixen l'exercici de la seva responsabilitat educadora:

- perquè afavoreixen la proximitat amb la societat, proximitat obligatòria i necessària tenint en compte el caràcter públic d'aquestes institucions.
- perquè expandeixen coneixements entre la població, la qual cosa fa ciutadans més autònoms i tot plegat redueix sovint la demanda de serveis.
- perquè milloren la imatge pública de l'administració pública.

- perquè faciliten el coneixement de les necessitats de la població per part de l'Administració. A més, sovint es tracta de població que "no té veu" (els infants i adolescents).

El sector del treball

El sector del treball, format per empreses de tot tipus (de caire educatiu i d'altres sectors de servei i productius) i treballadors i treballadores (representats en molts casos per les formacions sindicals) troba sentit al fet d'implicar-se en projectes educatius integrals:

- Perquè avui en dia no s'entén un projecte empresarial sense acomplir amb la responsabilitat social, tot contribuint a la formació dels nois i noies.
- Perquè empreses i sindicats també formen part del teixit social i democràtic i de la comunitat educativa i poden interactuar activament amb d'altres agents que també en formen part.
- Perquè posen la seva capacitat d'organització i dinamisme al servei de la societat educativa.
- Perquè els treballadors i treballadores, des dels seus llocs de treball, són ciutadans i ciutadanes imprescindibles en la comunitat educativa.
- Perquè permet visualitzar aquelles empreses i sindicats que estan implicats en la formació i l'educació dels infants i joves.

Els mitjans de comunicació

Involucrar-se en projectes educatius integrals també aporta valor als mitjans de comunicació (premsa, ràdio, televisió...) perquè:

- perquè tenen l'oportunitat de veure les famílies, professorat i educadors, infants i joves com a ciutadans i no solament com a públic, audiència o clients.
- perquè a través d'aquests projectes, els mitjans coneixen la societat i les persones d'una manera diferent a la periodística. Tenen contacte directe amb "bones notícies" (no només les dolentes) i, per tant, tenen l'oportunitat de copsar el seu valor des d'una lògica diferent a la seva habitual.
- perquè treuen un major profit a la seva capacitat i finalitat social de difondre coneixements i cultura entre la població, i es converteixen en generadors de cohesió social al servei de les necessitats i els interessos de la ciutadania.
- perquè recuperen la seva dimensió com a agents educatius i integren funcions socioeducatives dins de les seves dinàmiques de funcionament.
- perquè motiven nous lectors, en el cas de la premsa, o bé oients o espectadors crítics en el cas de la ràdio i la televisió, i d'aquesta manera contribueixen a formar ciutadans més preparats i proactius.
- perquè milloren la imatge pública dels mitjans al mateix temps que atorguen visibilitat als projectes.

3. Quins són els factors d'èxit?

És necessari identificar els factors que caracteritzen els projectes educatius integrals que han funcionat i funcionen bé, cara a aprendre de l'experiència i estendre els bons resultats a altres accions educatives.

En general, es projectes educatius integrals que funcionen bé i causen satisfacció pels seus resultats comparteixen bona part d'aquests factors:

1. **Utilitat social:** Neix d'una necessitat compartida. El projecte "serveix", és innovador i/o útil per al públic a qui va destinat, i alhora és útil i comporta un benefici per a cada entitat implicada. Sovint forma part d'altres projectes ja existents i compartits en el territori.
2. **Bona definició:** El projecte està molt definit i estudiat, reflecteix molt bé el què i el com, amb objectius, programació del temps, destinataris, justificació social, etc. A més, tothom disposa del temps necessari per preparar-lo, executar-lo i avaluar-lo.
3. **Fibra ètica:** Els valors implícits en l'acció formen part del projecte i és possible visualitzar-los. El projecte no cau en l'activisme, combina acció i reflexió i sistematitza la seva pràctica.
4. **Lideratge democràtic clar:** Hi ha una ànima que fa creure el projecte a tots els membres, genera processos participatius, dona protagonisme a les persones implicades en l'acció i promou les relacions horitzontals entre els agents implicats des del diàleg i l'acció cooperativa.
5. **Equip motivat i preparat:** Els equips d'educadors i tècnics fan seu el projecte, es comprometen, i comparteixen una visió prou comú i sense confusions de les finalitats i actuacions del projecte i el projecte acaba sent també una experiència intensa de formació permanent per a l'equip.
6. **Treball en xarxa ben plantejat:** El projecte rendibilitza els recursos del territori. S'articula amb bona entesa, distribució de funcions i acord explícit clar d'entrada entre les entitats implicades. Genera espais de debats i intercanvi. Desperta l'interès i complicitat, no solament vist-i-plau, de la família.
7. **Acceptació social:** El projecte és ben acollit a l'entorn, encaixa i és acceptat pels agents educatius que ja actuen al territori. Compta amb el suport o reconeixement de l'administració o d'altres "tercers", la qual cosa li atorga legitimitat social.
8. **Rigor i qualitat en les actuacions i resultats:** Tot el què es fa, sigui poc o molt, és molt bo i aporta valors per a necessitats reals del seu entorn. A nivell de protocol i d'estètica, està en línia amb el moment que es desenvolupa.
9. **Viabilitat:** El projecte pot ser complex, però no ha de ser "complicat". El seu redactat és concret i pràctic. Els reptes es van definint a poc a poc, en espais d'anàlisi i planificació conjunta. Creix a mesura de les seves possibilitats. Va de petits reptes a grans fites. S'integra en la planificació anual de les entitats o institucions que l'emparen. No provoca riscos innecessaris.
10. **Gestió acurada:** El projecte té molta pensada la gestió que cal per desenvolupar-lo bé i es dota de suficients recursos humans i econòmics, planificats amb previsió.
11. **Seguiment i avaluació permanent:** Durant el projecte es fa un seguiment profund i continuat de tota l'activitat, està permanentment en evolució i avaluació. Es renova amb una certa flexibilitat en funció de les necessitats de l'entorn i dels imprevistos.

12. **Visibilitat social:** El projecte és visible i té resultats concrets cara als seus protagonistes. A més, es dona a conèixer en el territori afavorint la implicació d'altres agents que hi puguin està relacionats. És conegut per la comunitat educativa, i es planteja la difusió als mitjans i l'ús d'aquests com uns agents socioeducatius més.
13. **Efecte multiplicador:** El projecte genera nous projectes. Mobilitza als participants per donar continuïtat i obrir nous processos.

I les dificultats?

Les dificultats, problemes o factors de risc dels projectes educatius integrals representarien els aspectes contraris als que acabem de descriure.

Tanmateix, volem destacar que sovint es pot tenir la percepció de comptar amb molts dels factors positius i, al mateix temps, no estar satisfets de la bona marxa o la qualitat del projecte. Creiem que això pot passar quan no existeix prou consens a l'hora d'entendre conceptes com ara "necessitat", "actitud" o "participació". Per tant, es fa necessari insistir en compartir uns mateixos criteris i llenguatge funcional. Ara bé, aquest és un aspecte d'aprenentatge a llarg termini, que es va millorant progressivament a còpia de sumar experiències de treball en xarxa entre equips heterogenis.

4. Quins bons exemples tenim?

Moltes bones pràctiques de projectes educatius integrals al nostre país han sorgit o poden sorgir com a resposta a diverses necessitats, algunes noves i altres velles, com ara:

Millorar la qualitat educativa: la incorporació en els centres educatius de més professionals per ajudar els alumnes més necessitats; la coordinació i unificació de criteris de centres de diferents etapes educatives...

Impulsar els valors democràtics: l'aplicació de propostes educatives orientades al desenvolupament comunitari i personal, per tal de fomentar una ciutadania més activa i més global en una democràcia més participativa.

Estimular el compromís de les famílies en l'educació: la creació de xarxes de criança compartida; la posada en marxa d'espais de convivència i suport familiar per a l'educació dels fills; la promoció de les AMPAS i participació de les famílies d'origen immigrant...

Fornir un temps lliure realment educatiu: el foment de l'associacionisme educatiu (esplais, escoltisme...) el foment de la lectura, les arts i expressions artístiques; l'organització de punts d'informació de serveis i recursos adreçats a infants i joves; el foment de l'esport per treballar la salut i la convivència; la creació de més espais de joc, ludoteques, zones verdes i parcs infantils...

Donar suport a polítiques públiques: la distribució equilibrada de la matrícula viva; la promoció l'escolarització de 0 a 3 anys; l'ajut a les famílies de nens i nenes d'aquesta edat; les polítiques de conciliació i igualtat de gènere; la recerca de recursos per als estudis post-obligatoris i la inserció socio-laboral dels joves; l'acompanyament dels joves immigrants un cop acabada la ESO; la formació permanent al llarg de la vida...

Exemples de projectes educatius integrals

Els Plans Educatius d'Entorn: una iniciativa oberta i de cooperació educativa que vol donar una resposta integrada i comunitària a les necessitats educatives dels infants i joves, coordinant i dinamitzant l'acció educativa d'una zona més enllà de l'àmbit escolar.

Els Plans Comunitaris: una estratègia educativa en xarxa (de veïns i de tècnics) que, a partir d'un diagnòstic inicial, treballa per millorar la qualitat de vida de tots els que comparteixen un territori.

Les comunitats d'aprenentatge: projecte de transformació social i cultural d'un centre educatiu i del seu entorn per aconseguir una societat de la informació per a totes les persones, mitjançant una educació participativa de la comunitat, que es concreta en tots els seus espais, incloent-hi l'aula.

Els projectes d'aprenentatge servei: propostes educatives que combinen processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat en el qual els infants i joves es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo.

Els "Camins Escolars", o itineraris segurs per a escolars, que sorgeixen amb la idea de recuperar l'espai públic com a espai de relació, convivència i civisme, i procuren que els desplaçaments fins a l'escola puguin ser més segurs, autònoms i agradables, sense cap mena de perill.

Els projectes mediambientals tipus Escoles Verdes i Agenda 21: plans de treball per desplegar actuacions concretes de millora ambiental dins dels centres escolars i també per estimular la participació dels centres en projectes de sostenibilitat a escala local, de l'Agenda 21 del seu municipi.

Les Escoles de Mares: espais de trobada que organitzen algunes escoles per a les mares del centre i d'altres centres del barri, en especial en zones on hi ha alt índex d'immigració.

Els projectes de col·laboració entre els infants i els avis: projectes que posen en contacte aquestes dues generacions i promouen pràctiques de comunicació, cooperació i ajuda mútua (conta-contes, explicació d'experiències, col·laboració en els horts escolars, etc.).

Els projectes de coordinació Llars d'infants/Escola Infantil i Primària/Secundària: projectes per aconseguir la coherència en tot el procés educatiu dels nostres nois i noies, tot facilitant la seva integració en cadascuna de les etapes.

Les iniciatives d'obrir els centres educatius per activitats del barri fora de l'horari lectiu, per recollir necessitats de les famílies i de les associacions locals i per reforçar la integració del centre al territori.

Les iniciatives de famílies d'acollida de tarda: famílies que acullen nens i nenes unes hores a la tarda després de l'escola amb els seus propis fills, reforçant d'aquesta manera la col·laboració entre famílies i la cohesió social del barri.

Els projectes d'educació en comunicació, que impliquen un plantejament multiagencial i parteixen d'un ús socioeducatiu dels mitjans de comunicació que connecta l'entorn, les necessitats socials de col·lectius diversos i l'autoexpressió dels diversos agents, en adquirir fórmules per autorepresentar-se a sí mateixos.

Els projectes de formació que cerquen la inserció socio-laboral dels joves impulsats conjuntament per empreses, administració pública i teixit associatiu.

Les xarxes d'escoles compromeses amb el món i els projectes de cooperació internacional i entre escoles de diferents ciutats o pobles dins del territori català o espanyol, que fomenten el coneixement d'altres realitats i cultures i també les relacions interpersonals i la solidaritat.

Els centres cívics i equipaments socio-culturals que acullen entitats diverses i no es limiten a funcionar com a contenidors d'iniciatives diverses, sinó que promouen el treball en xarxa entre elles.

5. Conclusions

1. Un projecte educatiu integral **és un projecte educatiu i social alhora**, per la qual cosa és doblement educatiu. Esdevé signe d'identitat d'un territori, al qual aporta qualitat de vida i cohesió social. En un projecte educatiu integral, l'entorn és el context natural d'educació, l'entorn no és el decorat de la vida sinó la vida mateixa.
2. Un projecte educatiu integral ha de ser **creador de clima**, ha de respirar uns valors i crear un tarannà educador, en aquest cas, el tarannà educador de la ciutat de Barcelona.
3. Un projecte educatiu integral, han de comportar-se com el baix continu que aguanta la melodia i **sostenir la melodia de l'educació**; i han de captar la "radiació de fons" de l'entorn cap a l'escola.
4. Un projecte educatiu integral, *en tant que integral*, és fruit del **treball en xarxa de diferents agents educatius i socials**, permet que la xarxa descobreixi l'aplicabilitat de les responsabilitats creuades, i possibilita que tots els actors socials descobreixin la seva capacitat educadora. Aquesta xarxa ha de tendir a mantenir-se estable per donar continuïtat i solidesa als projectes.
5. Un projecte educatiu integral, *en tant que projecte*, necessita fer **actuacions concretes** que tinguin sentit i valor per a tots els membres. No és pot limitar només a "ser una xarxa", per intercanviar punts de vista i donar a conèixer les actuacions de cadascú, sinó que ha de poder mostrar uns **resultats visibles** a la comunitat educativa i a la societat en general.
6. La **qualitat** que aporta un projecte educatiu integral reverteix en la formació dels infants, joves i adults implicats, però també té **repercussió en la funció o la causa de tots els agents educatius que intervenen**: els mateixos centres educatius, famílies, entitats socials, entitats d'educació en el lleure, empreses, administració pública, mitjans de comunicació.
7. Un projecte educatiu integral pot ser petit o gran, simple o complexe, però **mai és fàcil**, perquè treballar en xarxa sempre és difícil i per aprendre cal temps, ser molt receptius, avaluar els processos i descobrir-se com a cooperadors en comptes de competència.
8. Comptem a la nostra ciutat i al nostre país amb un bon nombre de projectes educatius integrals. Aquesta experiència sòlida ens aporta **les claus de l'èxit** perquè un bon projecte funcioni, de manera que, sumant esforços, multipliquem resultats.